

Outi Juurikainen

Saatan oppia hitaasti

Vinkkejä toiminta-alueittain
opiskelevien lasten ja nuorten
opetukseen

Sanoina

SAATAN OPPIA HITAASTI

Vinkkejä toiminta-alueittain opiskelevien lasten ja nuorten opetukseen

Oppilailleni omistettu iloisin ja kiitollisin mielin. Suuret kiitokset myös Suomen tietokirjailijat ry:lle työni tukemisesta ja mahdollistamisesta.

Outi

Teksti: Outi Juurikainen
Kuvat: Ari Harakka ja Outi Juurikainen

Copyright © 2018 Tekijät

ISBN: 978-952-94-0049-2

Kustantaja: Sanoina
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

1 IHAN ALUKSI	7
1.1 Lukijalle	7
1.2 Arjessa erityisyys on sivuseikka.....	10
1.3 Yhteistyö tuo voimaa	11
Yhteistyö perheen kanssa	12
Yhteistyö koulun henkilökunnan kanssa	12
Moniammatillinen yhteistyö	14
2 OPETUKSEEN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ	17
2.1 Tuen kolmiportaisuus	17
2.2 Pedagoginen selvitys ja erityisen tuen päätös	17
2.3 Pidennetty oppivelvollisuus	18
2.4 Toiminta-alueittain opiskelu.....	20
3 TOIMINTA-ALUEET OPETUKSESSA	21
3.1 Motoriset taidot	22
3.2 Kieli- ja kommunikaatiotaidot	25
3.3 Sosiaaliset taidot.....	27
3.4 Päivittäiset taidot.....	29
3.5 Kognitiiviset taidot	30
4 LAPSI TULEE LUOKKAAN	32
4.1 Ennakkotietojen hankkiminen oppilaasta	32
4.2 Oppimisympäristön valmistelu ja apuvälineet.....	33
4.3 Lukujärjestyksen suunnitteleminen ja kuvapäiväkirja	35
4.4 Ensimmäiset kouluviikot.....	37
4.5 HOJKSin laatiminen	37
HOJKS-lomake ja HOJKSin sisältö	37
Arviointi ja yhteistyö	38
5 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO LUOVAT PERUSTAN	40
5.1 Lämmin vuorovaikutus.....	41
5.2 Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät eli AAC-menetelmät.....	43
Olemuskieli	44
Esinekommunikaatio, tuoksut ja maut	45
Tukiviittomat ja kehoviittomat.....	47
Kuvakommunikaatio ja pikapiirtäminen	48
6 OPPITUNTEJA JA OPETUSMENETELMIÄ	52
6.1 Arjen oppitunteja	52
Aamunavaus	52
Ruokailu, pukeminen ja wc-asiat	54
Kotitalous, työtehtävät ja kädentaidot	55
Rentoutus ja aistihuone	58

Viikonlopetustunti.....	60
6.2 KKK-harjoitusohjelmat	61
6.3 SDM-liikuntamenetelmä	63
6.4 Musiikki	64
6.5 Liikuntatunnit ja motorinen rata.....	67
6.6 Kognitiivisten taitojen opiskelua.....	69
Aihepiiritunnit	69
Koritehtävät	71
Äidinkielen ja matematiikan opiskelu	72
Tietokoneohjelmat ja työskentely tabletilla	74
6.7 Huomioiva yhdessäolo HYP, vuorovaikutusmalli OIVA sekä voimauttava vuorovaikutus	76
6.8 Sosiaalinen tarina, PRT ja PECS	78
Sosiaalinen tarina.....	78
PRT-menetelmä (Pivotal Response training)	79
PECS (The Picture Exchange Communication System)	80
6.9. Monta muuta menetelmää	82
Adolfsonin musiikkiterapia	82
Aivojumppa	82
Bright Start -ohjelma.....	83
Konduktiivinen opetus, Petö	83
Lovaas	83
7 SYKSYSTÄ KEVÄÄSEEN	84
7.1 Juhlat, teemapäivät, vierailijat ja retket osana koulun arkea	84
7.2 Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen	86
7.3 Arviointi, arviointimenetelmät ja todistukset	91
7.4 Nivelvaiheet ja koulun vaihtaminen	94
8 NELJÄ TARINAA KOULUSTA.....	95
8.1 Erityisluokanopettaja Marita Hukkala: "Se, että oppilas oppii hitaasti ei anna opettajalle oikeutta olla opettamatta."	95
8.2 Fysioterapeutti Mervi Hiltunen: "Oppilaan pitäisi aina antaa tehdä se motorinen suoritus, jonka hän pystyy itse tekemään"	99
8.3 Koulunkäynninohjaaja Virve Tahvanainen: "Meidän pitää iloita ja hehkuttaa pienimmistäkin oppimisen askeleista."	106
8.4 Olgan äiti Irja Skogström: "Tavanomaisesti kehittyvää lasta kasvattaa koko kylä, kehitysvammaista lasta kasvattaa koko verkosto"	112
9 LOPUKSI.....	120
Lähteitä ja lukuvinkkejä.....	121
Liitteet	126

Minä, oppilaani ja viikottaisten uintituntien riemu.

1 IHAN ALUKSI

1.1 Lukijalle

Tämä kirja on kirjoitettu avuksi uudelle opelle, jonka luokkaan on tulossa ensimmäistä kertaa oppilas, jolla on kehitysvammaisuutta. Se sopii yhtä lailla myös opettajalle, joka on aloittamassa ensimmäistä kertaa töitä toiminta-alueittain opiskelevien oppilaiden luokassa tai koulussa. Toivottavasti kirjastani on hyötyä myös korvaamattomille koulunkäynninohjaajille ja henkilökohtaisille avustajille, jotka toteuttavat opetusta opettajien aisapareina.

Vaikeimmin kehitysvammaiset lapset ovat olleet perusopetuksen piirissä yli 30 vuotta. Perinteisesti he ovat opiskelleet erityiskouluissa, joissa on ollut tarjolla heidän tarpeitaan varten suunnitellut esteettömät tilat, paljon oppimateriaalia ja paljon apuvälineitä. He ovat käyneet koulua toisaalta eristyksissä suurimmasta osasta ikätoveri-

taan, mutta toisaalta mahdollisimman hyvin omiin erityistarpeisiinsa räätälöidyssä oppimisympäristössä kavereidensa kanssa.

Parhaillaan on kuitenkin käynnissä muutos, jossa erityiskouluja lakkautetaan sekä inklusioajattelun että kuntien säästötalkoiden vuoksi. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus on siirtymässä entistä enemmän lähikoulujen erityisluokkiin tai yleisopetuksen luokkiin. Ehkä juuri sinun luokkaasi.

Tiedän, miltä tuntuu kohdata ensimmäistä kertaa koulussa lapsi, joka ei puhu, liikkuu pyörätuolilla eikä näe tai kuule. Mitä minä sinulle osaan opettaa? Mitä sinun on tärkeintä oppia? Miten pääsemme alkuun? Miten voimme oppia ymmärtämään toisiamme?

Erityisopettajien koulutuksessa toiminta-alueittain opiskelevien lasten opetus on sivuroolissa, ja työkalupakki juuri tähän työhön voi sen takia olla opintojen päättyessä kevyt. Kirjallisuutta on tarjolla jonkin verran, mutta tieto on uudelle opelle liian hajallaan ja monilta osin jo vanhentunutta. Työmäärä on usein suuri, koska oppimateriaali pitää rakentaa lähes tyhjästä ja räätälöidä jokaisen oppilaan yksilöllisiä tavoitteita ja tarpeita vastaavaksi. Työssä aloittavalta opettajalta loppuvat vuorokaudesta tunnit, jos samaan aikaan on yritettävä selvittää oppilaisiin perehtymisestä, yksilöllisen opetuksen suunnittelusta ja toteutuksesta ja vielä etsiä käsiinsä sekä lukea kymmeniä kirjoja uudesta aluevaltauksesta.

Tässä on syy, miksi jo vuosia sitten päätin kirjoittaa tämän kirjan. Haave syntyi melkeinpä jo siinä luokassa ja hetkessä kymmenen vuotta sitten, jolloin aloitimme ensimmäisten oppilaideni kanssa tutustumisen toisiimme, ja minä urani vaikeavammaisten lasten ja nuorten erityisopettajana. Olisin kaivannut kirjaa, jota nyt olen kirjoittamassa ja sinä lukemassa. Tämä on kirja, josta löytyy sekä faktatietoa että arjen kokemuksia.

Vaikeavammaisten lasten opetus on valtavan laaja alue, joten tein joukon valintoja. Tärkein tekemäni raja on, että käsittelen kirjassa vain toiminta-alueittain opiskelevien lasten opetusta. Se, ketkä oppilaista opiskelevat toiminta-alueittain ja ketkä oppiaineittain vaihtelee kunnittain suorastaan luvattoman paljon. Kirjani ei ota asiaan kantaa, mutta rajaan kuitenkin opetuksen sisällön ja opetusmenetelmien käsittelyn toiminta-alueisiin. Toivottavasti kirjasta on hyötyä myös monelle oppiaineittain opiskelevan kehitysvammaisen oppilaan

opettajalle.

Toivon, että kirjani löytäisi lukijoita opettajien lisäksi myös koulunkäynninohjaajista ja muista oppilaan lähellä koulussa työskentelevistä aikuisista. Tuon sen esille tässä alussa, mutta myöhemmin osoitan sanani opettajille enkä erikseen mainitse muita tärkeitä ammattikuntia.

Eräänlainen raja on myös se, että käytän esimerkkinä paljon erityiskoulun maailmaa, jossa olen itse työskennellyt. Kirjan ”meidän koulu” on Siun sote -kuntayhtymän ylläpitämä Honkalampi-keskusten koulu Liperissä Pohjois-Karjalassa. Koulumme oppilailla on kehitysvammaisuutta, autismin kirjoa tai psykososiaalisen tuen tarvetta. Luovasti soveltaen melkein kaikki kirjassani esitetty on toteutettavissa myös yleisopetuksen kouluissa, vaikka en joka asian yhteydessä erikseen pohdi soveltamisen keinoja.

Tämän kirjan tarkoituksena on auttaa sinua uusi opettaja mahdollisimman hyvään alkuun oppilaasi tai oppilaittesi kanssa, tapahtuipa se sitten yleisopetuksen koulussa tai erityiskoulussa. Poimi kirjastani omaan työhösi tarpeellisimmat asiat, testaa ja kyseenalaista. Toivon, että saat kirjani lukemalla riittävästi tietoa, että ensimmäiset tehtäväkorit valmistuvat, lukujärjestykset rakentuvat ja hyvä HOJKS valmistuu ajallaan. Sen jälkeen kuukausien ja vuosien varrella ehdit sitten lukea lisää, oppia lisää ja kehittyä entistä paremmaksi opettajaksi. Eniten tulet oppimaan saappaat savessa yhdessä oppilaasi tai oppilaitesi kanssa.

Lisätietoja:

Hyytiäinen, Merja & Kokko, Leena, Mäki, Maiju, Pietiläinen, Erja & Pirkko Virtanen (2014). Vaikeavammaisten oppilaiden opetus. Esiopetuksesta peruskoulun päättämiseen. Kehitysvammaliitto ry. 4. painos
Kirja pitää sisällään muun muassa paljon eettistä pohdintaa ja lainsäädäntöä vaikeavammaisten oppilaiden opetuksesta. Siinä on myös esiteltynä lyhyesti erilaisia arviointi- ja opetusmenetelmiä.

1.2 Arjessa erityisyys on sivuseikka

Sinun oppilaasi on ennen muuta ihan vain lapsi tai nuori. Kun yhteiseen arkeen solahtaa, ei diagnoosilla ole enää merkitystä ja lapsi on vain lapsi. Me ammattilaiset välitämme oppilaistamme, mutta meidän ei ole tarkoituskaan kantaa oppilaasta samanlaista huolta kuin vanhemmat saattavat kantaa. Tämä pätee varmasti kaikenlaisten oppilaiden kanssa työskenteleviin opettajiin. Oman kokemukseni mukaan työ ei ole ”tosi raskasta”, niin kuin usein saan kuulla epäiltävän kertoessani ammattini. Oppilaat ovat työn suurin voimavara. Heidän vuoksensa työtä jaksaa ja haluaa tehdä.

Minkälaista toiminta-alueittain opettavan erityisopettajan työ sitten on? Kokemukseni mukaan se on hetkessä elämistä, muutoksiin sopeutumista, suurta iloa pienistä edistysaskelista ja sen hyväksymistä, että aina opitut taidot eivät säily tai siirry. Toiset päivät ovat levottomampia ja kiireisempiä kuin toiset, mutta vastapainona niille on päiviä, jolloin aurinko ei käy pilven takana.

Opettajana minulla on aina mielessä ajatus siitä, että **pyrin parhaan kykyni mukaan tarjoamaan oppilaalle parasta mahdollista toimintaa ja opetusta juuri siihen elämänvaiheeseen, mitä hän sillä hetkellä elää.** Tämä vaatii oppilaan kokonaiselämäntilanteeseen perehtymistä ja yhteistyötä oppilaan oman perheen ja muiden tärkeiden ihmisten kanssa.

Mistä sitten puhumme, kun puhumme kehitysvammaisista lapsista ja nuorista? Kehitysvammaisuus ei ole sairaus. Se on ennen 18 vuoden ikää ilmenevä ymmärtämisen ja käsityskyvyn alueella oleva vamma. Usein kehitysvammaisuudelle ei löydy syytä. Jos syy selviää, voi taustalla olla häiriö perintötekijöissä. Syyt voivat liittyä myös ennen syntymää, synnytyksen yhteydessä tai lapsuusiässä tapahtuneisiin sairauksiin tai tapaturmiin. Oppilaasi voi olla vaikeasti monivammainen tai hänellä voi olla vain lievää vaikeutta ymmärtämisessä, oppimisessa ja vuorovaikutuksessa.

Toiminta-alueittain opiskelevilla oppilailla diagnoosina on yleensä vaikea tai syvä kehitysvamma. Myös osa keskivaikeasti kehitysvammaisista lapsista ja nuorista opiskelee toiminta-alueittain. Osalla toiminta-alueittain opiskelevista lapsista voi olla määrittelemätön kehitysvamma. Se saattaa viitata autismin kirjon oppilaisiin, joiden

Toiminta-alueittain opiskelevat lapset ja nuoret ovat siirtymässä entistä useammin erityiskouluista lähikouluihin. Monet luokanopettajat ja erityisopettajatkin tuntevat uusien oppilaidensa edessä riittämättömyyden tunnetta, koska heidän koulutuksensa ei ole antanut kovin paljon eväitä näiden oppilaiden opettamiseen.

Tämä käytännönläheinen kirja on tehty uusia opettajia varten. Se kertoo opetuksen tavoitteiden asettamisesta, opetusmenetelmistä ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Kirja antaa tietoa myös oppimisympäristön valmistelemisesta, kommunikaatiomenetelmistä ja pedagogisista asiakirjoista. Kirjan lukemalla pääsee toiminta-alueittain opettavan opettajan työssä alkuun ja saa vinkkejä lisätietojen hankkimiseen.

9 789529 400492